

A Zóna kutyája

Útmutató Marno János: a sátán kutyája című verséhez

A Pilman-radiáns egészen újszerű dolog. Képzeld magad elé, hogy megpörget egy nagy földgömböt, s aztán pisztolyból lövöldözni kezd rá. A lyukak a földgömbön szabályos, görbén helyezkednek el... A Látogatás hat Zónája úgy helyezkedik el bolygónkon, mintha valaki hat pisztolylövést küldött volna a Földre egy olyan jegyverből, amely valahol a Föld-Deneb vonalon helyezkedik el. A Deneb a Hattyú-csillagkép alfája...

A. és B. Sztrugackij: Stalker

1. *Irodalmi ízlés és nyalás.* Ahhoz, hogy az itt leírni óhajtott irodalmi félreértés tisztázásához hozzákezdjek, tisztességből is meg kell említenem három nevet – akinek gondolatait most van szerencsém elvenni, és aképp elutalajdonítani, hogy némely rögeszméimet hozzájuk tapasszam. (Ez azt jelenti, hogy pontos idézetekre, hivatkozási adatokra ne számítsanak.)

Ez a három név: A. Hauser, L. Löwenthal és J. L. Borges.

Irodalmi ízlésünk és elvárásaink, számomra ez kétségtelen, egy súlyos félreértésen alapszanak. A legkésőbbi filológiai hellyel kezdem, Borgesszel, aki egyedülálló értelmezését adja a Verba volant, scripta manent (a bevett értelmezés szerint: A szó elszáll, az írás megmarad) szentenciának. Borges értelmezése szerint korántsem igaz, hogy a szó *elszáll*, vagyis elpárolog, semmivé foszlik, ezáltal *ellenőrizhetetlenné* válik a szó kimondásának ténye és mikéntje; a szó, az *élő szó* mindön veled, a megértővel beszélek, *szárnyal*, röpdös, vagyis szabadabb, ahhoz képest, amit leírok, kiszolgáltatók az cnyészetnek, a tölem való elidegenedésnek. Borges szavaiból (A könyv című esszéről beszélek) következtethetem, hogy midőn a szavakat leírom, megölöm azokat.

Mindazonáltal a szógyilkosság bevett szokás. A rhapszodoszok és heroldok tevékenységénél mindenképpen hatékonyabb könyvnyomtatásra valószínűleg nem azért volt szükség, hogy irodalmi passziókat elégítsen ki; a könyvnyomtatás mindig is a lelki épülés vagy erkölcsi, ideológiai sulykolás indoktrináció eszköze volt és marad. *Marad*; a hatalmasok számára ez a lényeg. Amidőn leírom, majd kinyomtatom azt a Bibliában, hogy *ne öl*, nyilván valamit konzerválni akarok annak érdekében, hogy holnap vagy holnapután megölhessem azt, aki megítélésem szerint, pusztán másságából fakadóan, alkalmasnak tekintetik arra, hogy megöljön.

De mi köze ennek az irodalomhoz? Közhely, de a jó irodalom sohasem konzervatív.

Az Európát későbbiekben bejáró kísértet lepedőlobogatói szerint a kapitalizmus rettentően pozitív dolog volt, mert a korábbi társadalmi be-

rendezkedés kommunikációs szövevényét szétszaggatta, és megteremtett egy minden eddiginél jobban és precízebben működő társadalmi kommunikációs közeget, az anyagiasság szféráját. A dolgozatom tárgyát képező irodalmi félreértés szempontjából ennek két fontos következménye támadt; a kommunikáció egységessé és tömegessé vált, mert a kommunikálók is arctalan tömeggé olvadtak; ezt senki sem hajlandó beismerni, s azért, hogy megtudják, valójában mik is ők, és vannak-e ők egyáltalán, olvasni kezdtek, mégpedig olyan dolgokat, amik a hajdani Biblia-sajtókból kerültek ki – az utcára. Másrészt a szógyilkosság bevett szokása egyben üzletnek is bizonyult.

A szokás és az üzlet imígyen létrehozták azt, amit irodalomnak nevezünk. Az író felelőssége, a maradandóságra és a rentabilitásra hivatkozva, egyszeriben megállapított.

De mi köze ennek az irodalomhoz, az íróhoz, a költőhöz, annak személyéhez?

A kinyomtatott irodalom rentábilis és maradandó létevékenységének, az ún. irodalmi életnek semmi köze az író, a művész személyéhez. Legfeljebb annyi, hogy éhen halhasson, legfeljebb annyi, hogy villát építtessen Mallorcán. Ízlés és nyalás. Az alkotó attól még magányos, egyedül van, és fél a haláltól. Legjobb esetben, most ideáltípusokról beszélek, azért adja sajtó alá művét, hogy ebben az átkozott és arctalan korban megtaláljon egy arcot, akinek mindezt elmondja. Az egész nagyon hasonlít a *Monte-Carlo-módszerhez*.

Hogy az Arc megtalálásához az irodalmi élet rulettparcelláin pótoljam a szükséges egyéniséget, azt, ami miatt érdekes lehetek eme Arc számára (kérem, figyeljék a krupié arcát, az ő szükséges zsetonarctalanságát) eltérő hadműveleteket, afféle riszálást, harctéri szökellést kell kieszelni.

Úgy kell elképzelni ezt az egészet, hogy a pörgő dobból a rulettgolyó kiszáguld, tudom, hogy ki fog röpülni, és véletlenül, engem is eltalálhat. Az irodalomtörténet a gondolatok és hangok kanonizált szökellésének, lejtésének (iszkolásának) története.

A Nagy Irodalmi Félreértésnek sok köze van a mottóként idézett Pilman-radiánshoz. Száguldunk, mi emberek, és tótágas ellen-emberek ezen a golyóbison, és a Deneb felől irányunkba lövik ama hatalmas pisztolygolyóbisokat.

Pedig csak én vagyok és Te. Te, aki írni akartál valakinek valamit. Én nem tudom, ezen írásoknak lehetek-e én az alanya.

Ennek tisztázásához be kell hatolni a Zónába.

Marno János versművészetét nevezem most Zónának.

2. *A szöveg akarata.* A művész tehát egyedül van és fél a haláltól. Magányos és félelme szerint *működik*, alkot. Vele azonban minden más elvárás (hogy igenlje az életet és ne féljen, mert akkor a közösségi olvasók is jobban érzik majd magukat) az előbbieken vázolt félreértésen alapszik. Ki érti Adolf Hitlert vagy Jozsif Sztálint, pedig ők, midőn művüket alkották, milliókkal kísérleteztek? – Bezzeg az írónak érthetőnek kell lennie.

Ez az elvárás, márminthogy alkoss érthetőt, több, mint mulatságos. Ki az a hülye, aki azt mondaná a tengerre, hogy – borszinű? Persze, ezt csak egy Homérosz teheti meg. Érthető az, hogy a tenger *borszinű? Igen*, érthető, de a magyarázatot korántsem az irodalomban találjuk meg. Mert a tenger, meg legyen mondva, nem borszinű. A dolognak semmi köze po-

litikához, ideológiához; közeli ismerősöm adta elő olvasmányélményét, mely szerint az emberi faj két jelentősebb fajta keveredése. Ennek pedig igencsak súlyos idegfiziológiai következményeket tulajdoníthatunk. Idegfiziológiai különbség a színlátás milyensége: Zcusz-előtti görögjeink, hozzánk képest, szintévesztők, ők másképp látták a színeket; a kéket például feketének, és a többi. A tengert pedig borszínűnek. Régebben minden középiskolás tudta, hogy Homérosz tengere borszínű, mégsem ágált ellene senki.

Bármennyire is bordély-ház az irodalmi élet (nagy ritkán véletlenszerűen az író is élvezhet, úgy istenigazán, a szokásos fizetett lihegésen túl), azt kell írnom, hogy nem Marno János van miattunk, olvasókért, hanem éppen fordítva.

Amikor Marno-verset olvasok, olyan jellegű kérdéseket kell feltennem, hogy alkalmas vagyok-e eme versek befogadására. Lehetek-e én az a bizonyos Arc?

Legyen ez az én első útmutatásom a Zónában.

Nem tudok verset elemezni, és egyáltalán: nem vagyok a költészetben bennfentes, mégis úgy hiszem, hogy Marno szövegei, teszem azt, Petőfi Sándor verseihez képest érthetetlenek. *Horribile dictu*: Marno olvasása után nem akarok gyereket csinálni és kivívni a haza szabadságát.

S. Lem írja az Úr Hangjában, hogy a maximális hatékonyságú információközlést semmiben sem lehet megkülönböztetni a zajtól, a maximális redundanciától. Ez a zaj, vagyis az érthetlenség, akkor válik gyásszá, ha ismétlődik.

A második útmutatásom ckképp szól: ha Marno szövegeinek olvasásához készülnek, próbáljanak ismétlődéseket keresni. Meg kell mondanom: nehéz feladat elé állítom önöket. Nem hiszem ugyanis, hogy Marno verse térben és időben értelmezhető. Mindenféle *köznap*i ismétlődésnek pedig csak eme dimenziókban van értelme.

A szöveg megjelenik előttünk, alaktalan principium individuationisokat is felfedezhetünk benne, afféle kiterjedés-monászokat. Mégis a vers, ide nem értve a nyelv logikáját, logikátlan, nem-kauzális, tehát időtlen. Meghatározási nehézségeink támadhatnak.

Marno szövegeinek magva időtlen vagy egyidejű, pontszerű. Egy, a minthogy a pontnak nincs kiterjedése, megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy egyben végtelen is.

Lássuk be, nem élhetjük át azokat a kínokat, vagy kéjeiket, amit a művész élt át alkotás közben, és nem vagyunk pszichoanalitikusok sem, hogy a szöveg alapján következtetéseket vonjunk le Marno személyére vonatkozóan. Ehhez nincs is jogunk. Nincs jogunk hozzá, mert a feladat borzasztóan képtelen lenne. Olyannyira, mintha egy Ford személygépkocsi karosszéria-vázrajza alapján próbálnánk értekezni. Mr. Ford személyiség szerkezetéről. (Ez a példázat Löwenthal Irodalomszociológiájából származik.)

Imígyen kénytelenek vagyunk a szövegre hagyatkozni.

Harmadik útmutatásom az, hogy Marno szövegeinek nem igen van sok köze Marno személyéhez...

A megvalósult, *megett* erkölcs érvényét akaratom nevezem.

Ha mégis arra vetemednénk, hogy megértsük Marno János költőt, akkor eme akarat eredményét, szétsugárzását, a szöveg-hiposztázist kell vizsgálnunk, és semmi mást. Ezt most nem úthaigazításként mondom, mert a

feladat ismét képtelennek mutatkozna, olyannyira, mintha baziliszkusok, kentaurók és egyéb szörnyetegek természetrajzi leírásával óhajtanánk az Isteni Teremtő Akarat közelébe férközni. (Mint, ahogy azt hajdanán a hívő bestiárium-írók megkísérelték, ilyen célzattal.)

Itt azonban csak egy kutyáról, a Sátán Kutyájáról van szó. Ez a kutya azonban csak akkor lesz a társunk, ha már behatolunk a Zónába, és túl leszünk a Száraz Alagúton.

Ha igazán következetes akarok maradni, azt kell mondanom: ha majd odáig (és ezután) az olvasó eljut, a szövegolvasás pillanatában Marno János megsemmisül. Nincs többé sem hatalma, sem akarata verse fölött.

Csak a szöveg marad, időbeli, térbeli kiterjedés nélkül, mellőzve az oksági kapcsolatok nyűgét. Amit az olvasó tapasztalhat: a hagyományos értelemben olvashatatlan szöveg-monások ittlétét, *daseinját*, ami valamifajta létezőst kifejez, s minthogy ezt Marno írásba adta: *kifejezni akar*. Egyetlenegy dologgal kerülhetünk kapcsolatba, ami hatni képes ránk: a szöveg elidegenedett akaratával, ittlétével, ontoszával.

3. A *Pilmar-radiáns*. A marnói ittlét (*dasein*) kissé időszerű attribútuma az együtt járás, ahol az itt egymásmellettségének ontosza együtteséget, a lét pedig *járást*, akár mondhatnám azt is: lopakodást fejez ki.

Let's stalk. *Lopakodjunk*.

Amikor már beértünk a Zónába, legyen ez negyedik útmutatásom, sohasem szabad az egyenes utat keresnünk. Anyacsavarokat kerítsünk a kezünk ügyébe, és rájuk kötendő szalagokat, úgy vessük el, szó szerint, a *jelzőket*. Meglátjuk, a kilővellt, ejakulált akarat struktúrasemleges, indiszkrét, csapadék; nem mondanám, hogy olyan nyák, ami karakterizálná az eredő *semmit*. A Nagybecsű Olvasó körkörös szerkezeteket, paradoxonokat szimatolhat – persze, ezzel a gyanúval, ugyanaz a helyzet, mint az ismétlődéssel: Marno verse nem időellenes pamflet.

Lopakodjunk (járunk), együtt!

A Zónában, ilyen szövegkörnyezetben, mármint az értelmetlenség, időtlenség és oktalanság közepén méltán felvetődhet az olvasóban, hogy mi az értelme az egésznek. Miért vágyunk mi, emberek, az értelmetlenség diffúziójában, valami értelem, tehát megvalósult kívánság után. Mert vágyakozásunk ész nélküli, hormonjainkból fröcsög elő, bele az ereinkbe, amik a nő és a pénz, valamint a közmegebecsülés megszerzése iránti iszkolástól feszesek, tele adrenalinnal. A leghosszabb egyenes út, a mocsár víztükre alatti Rubljov-ikon világában – ezek, bizony, értelmetlen vágyak, úgyahogy a reájuk vonatkozó Kívánságok is.

Ott állunk a Szoba előtt, és nem tudjuk, kívánjunk-e valamit.

Kívánságainknak és vágyainknak legfeljebb az az egyetlen tanulsága, hogy a Deneb a Hattyú-csillagkép alfája.

Ha pedig túléljük a közös lopakodást, utunk egyetlen nyeresége, nem több nem kevesebb, *egy kutya*.

Üdvözet az Olvasónak!